

FOLKLOR**Abay Kunanbayev poemalarında nağıl süjetləri****Xuraman Hümmətova**

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu, Azərbaycan.

E-mail: hummatovax@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0001-5426-5766>

Annotasiya. XIX əsr qazax xalqının yetirdiyi ən böyük dühalardan biri və bəlkə də birincisi Abay Kunanbayev olmuşdur. Xalqının həyatında intibah yaradan sənətkar onları aul mədəniyyətindən uzaqlaşdırmağa çalışmış, maarifçiliyi aul həyatına gətirmiş və ömrünün sonuna kimi bu amal uğrunda mübarizə aparmışdır. Abay xalqının ictimai həyatında baş verənləri realist boyalarla qələmə almış, onun tərəqqisini elm və maarifdə görmüşdür.

Yaradıcılıq mənbəyi müxtəlif boyalarla boyayan şair xalq təfəkküründən istifadəyə böyük yer verirdi. Bu mənbəyin bir tərəfi qazax xalqının milli yaddaşına bağlıydısa, digər bağları isə şərq ədəbiyyatından qidalanırdı.

Yaddaş koduna söykənən şair ibtidai insanın dünyanın dərki prosesindəki erkən baxışlarını əks etdirən inancları, etiqadları, sınaqları, əfsanə və rəvayətləri təfəkküründə qoruyaraq saxladığını sonradan sözə çevirərək oxucuya çatdırır. Şairin gen yaddaşında yer alan folklor nümunələri ona imkan verir ki, yaradıcılığında onlardan istifadə etsin. Dərin gen yaddaşına sahib olan Abay gen kodunun fasiləsiz ötürücülük funksiyasından istifadə edərək gözəl əsərlər yaradıb. Onun yazdığı süjetli poemalar folklor motivlərindən istifadəsi ilə yadda qalır.

Açar sözlər: Abay Kunanbayev, qazax ədəbiyyatı, gen yaddaşı, folklor süjetləri, poemalar

<http://dx.doi.org/10.29565.cls.015>**Məqaləyə istinad:** Hümmətova X. (2020). *Abay Kunanbayev poemalarında nağıl süjetləri.*

“Müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq”, № 2, səh. 115-121

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 18.09.2020; qəbul edilib – 27.09.2020**Fairy tail topics in Abay Kunanbayev's poems****Khuraman Hummatova**

Doctor of Philosophy in Philology

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS. Azerbaijan.

E-mail: hummatovax@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0001-5426-5766>

Abstract. One of the great figures of literature of the XIX century Kazakh people was Abay Kunanbayev. The master who created a civilization in the life of the people tried to move them off the aul culture, brought enlightenment into the aul life and struggled for the sake of this purpose along his all life. Abay described the events from the social life of his people, and saw the progress of the nation in science and education.

The poet using the sources of creativity paid great attention to the thinking of the people. If the one side of this source was linked to the national memory of the Kazakh people, the other side was originated in the oriental literature.

The poet who referred to the memory code saved the belief, religions, life, legends and stories reflected early views of primitive human in the process of understanding the world in his mind, and then attracted the attention of his readers. The folklore samples which were attached to the genetic memory of the poet allowed him to use them in his creativity. Abay having deep genetic memory created fundamental works by using continuous transmission function of genetic code. His poems with a plot remain in memory with folklore motives.

Keywords: Abay Kunanbayev, the Kazakh literature, genetic memory, folklore topics, poems

<http://dx.doi.org/10.29565.cls.015>

To cite this article: Hummatova Kh. (2020) *Fairy tail topics in Abay Kunanbayev's poems*. "Comparative Literature Studies", Issue II, pp. 115-121

Article history: received – 18.09.2020; accepted – 27.09.2020

Giriş / Introduction

XIX əsr qazax xalqının yetirdiyi ən böyük dühalardan biri və bəlkə də birincisi Abay Kunanbayev olmuşdur. Xalqının həyatında intibah yaradan sənətkar onları aul mədəniyyətindən uzaqlaşdırmağa çalışmış, maarifçiliyi aul həyatına gətirmiş və ömrünün sonuna kimi bu amal uğrunda mübarizə aparmışdır. Abay xalqının ictimai həyatında baş verənləri realist boyalarla qələmə almış, onun tərəqqisini elm və maarifdə görmüşdür. Abay Kunanbayevin XIX əsr maarifçilik hərəkatının güclənməsində əvəzsiz xidmətləri olmuş, onun öyüd və nəsihətləri bu hərəkatın genişlənməsində müstəsna rol oynamışdır. Qazax xalqının inkişafı, maariflənməsi, cədidçilik hərəkatının vüsətlənməsi Abay Kunanbayevin adı ilə bağlıdır. "Abay Kunanbayevin yaşadığı mühit nadanlıq və cəhalətin hökm sürdüyü ən qatı feodal-patriarxal mühit idi. Ona görə də demokratik ideyalar carçısı olan şair yeganə çarə kimi oxumağa, təhsilə üstünlük vermiş, bunun təbliğini ön plana çəkmişdir" [3, s.390].

Əsas hissə / Main Part

Qazax ədəbiyyatını müasir həyat problemləri ilə üzvi şəkildə bağlayan şair bu ədəbiyyatın dilini zənginləşdirən, onun real zəmində inkişafına təkanverən bir çox əsərlər yazmışdır. Milli ədəbiyyat onun simasında özünün həm ictimai-siyasi, həm də fəlsəfi yüksəlişini tapmışdır. Bu yüksəliş xalqın maariflənməsinə doğru atılan addım idi. Bu yolda qazax xalqının fədakar ziyalıları yorulmadan xalqın maddi-mənəvi sərvətlərini toplayıb nəsildən-nəslə ötürmək üçün əzmlə çalışmışdılar. "Xalqın yaratdığı nümunələri toplayan, bu ideyanı böyük bir təşəbbüslə həyata keçirən folklorçu alim Çokan Vəlixanov görkəmli pedaqoq, xalq ziyalısı, böyük bir nəslin maariflənməsində əvəzsiz xidməti olan İbray Altınсарin kimi maarifçilər məhz Abay zamanında ilk əməli təcürbələrini yaratmağa müvəffəq olmuşlar" [4, s.35]. Xalqının nadanlıqdan irəli gələn ictimai geriliyi şairi həmişə narahat etmiş, əsərlərində bu barədə ürək ağrısı ilə yazmışdır. Mübarizə dolu yaradıcılığında bəzən şair bu döyüşdə tək qaldığını, öz yaxınlarının belə onu başa düşmədiyini, hətta doğmaları arasında belə yadlaşdığını ürək ağrısı ilə qələmə alır.

*Qocalar arasında hiss edirəm ki, yadam,
Bir dil tapa bilmirəm öz övladlarımla.
Qohum-qardaş içində bütün yaşadlarımdam,
Baş götürüb qaçmağa hazırım bu dünyada [1, s.51].*

Lirik qəzəllərinin çoxunda ürəyinə müraciət edən şair qoca dünyada onun üçün hər şeyin keçib-gətdiyini, dövrünün bitdiyini bildirir. Şair artıq onun üçün bitmiş həyatda ömrünü namusla

yaşaması ilə fəxr edir. Şeirlərində qəm, qüسسə çəkməyin əhəmiyyətsiz olduğunu, həyatının artıq elə məqamındadır ki, qismətində olanları ürəyincə yaşamağıdır.

*Qoy günah düşməsin qismətimizə,
Namusla yaşayaq ömrü müttəsil.
Qoy sənin ataşın hələ sönməsin,
Qoy sevsin yenə də gözəllər bizi.
Ey ürək, fələyin çarxı dönməsin
Arzumuzca ala qismətimizi, – deyir [1, s.74].*

Şairin satira yaradıcılığında da dövrün, zamanın çətinliklərindən, xalqının əzilməsindən, gerilikləri əks etdirən narazılıqlar geniş yer tutur. Şair bəzən satiralarında “ey mənim qazaxlarım, məzlum zavallı xalqım!, - deyərək, “ağzının örtülməsindən”, danışa bilməməsindən söz açır. Millətinin imperiyanın hökmranlığından əziyyət çəkməsini görən şair onlara nifrətini əsərlərində “tör-töküntü”, “cılız” kimi sözlərlə ifadə edir. İmperiyanın pəncəsindən xalqının azad olmasına ümidinin olmadığını “düzəlməyinə yoxdur ümidim zərrə qədər”, deyir.

*Lovğa, cılız, bir də ki, alçaq tör-töküntülər,
Ey xalqım, səni salmış lap eybəcər bir hala [1, s.25].*

Abay kiçik yaşlarında mədrəsə təhsili almış, rus, ərəb fars, cığatay və b. dilləri mükəmməl öyrənmişdir. Dilləri belə gözəl bilməsi şairi həmin xalqların mədəniyyəti və ədəbiyyatı ilə qazax xalqını yaxından tanış etməsi üçün geniş şərait yaratdı. Abay bu xalqların ədəbiyyatından etdiyi tərcümələri aul həyatına apararaq xalqının gözünü açdı. O, bu tərcümələri ilə qazax xalqını həm qərb, həm də şərq dünyası ilə tanış edir. Şairin ədəbi irsi haqqında məlumat verən professor Pənah Xəlilov yazır: “Bu gün Abayın ədəbi irsi min nüsxələrlə çap olunur, həm də yalnız orijinalında yox, başqa dillərə tərcüməsi ilə. Çap nüsxələrin qiyməti də indi çox ucuzdur. Qiymətdə ucuzlaşan, amma məzmun zənginliyini saxlayan həmin ədəbi irsi zəmanəmizin qızları cehiz kimi ər evinə aparmasalar da, Abay nəsihətlərini, aforizm və hikmətli sözlərini hafizələrində yaşadır, gündəlik həyatında onlardan faydalanırlar” [1, s.13].

Mədəni inkişafın möhkəm dayaqlarını xalq ədəbiyyatında görən Abay yaradıcılığında Şərq ədəbiyyatından etdiyi tərcümələrdən istifadə etmişdir. O, “Min bir gecə” nağıllarından, “Şahnamə”, “Leyli və Məcnun”, “Koroğlu” kimi xalq nümunələri motivlərindən bəhrələnərək ölməz əsərlər yaratmışdır. Şairin sayəsində bu dastanlar həm də qazax ellərində yayılmağa başlamışdır.

Abay Kunanbayevin yaradıcılıq dairəsi geniş imkanlara malikdir. Onların bir qismini şairin poemaları təşkil edir. Şairin ilk poeması “İsgəndər”dir. Poemanın mövzusu dünyanı fəth edən İsgəndərin quru kəllə ilə söhbətindən gedir. Muxtar Auezov göstərir ki, Abay “antik ədəbiyyatla kifayət qədər tanış idi”. Onun əsərlərində Sokrat, Aristotel, Ksenofont kimi antik filosof və tarixçilərin adına rast gəlirik.

Poemanı İsgəndər haqqında olan rəvayətlə başlayan şair əsər böyünca sələfləri Firdovsi, Nizami, Nəvai kimi öz də qəhrəmanını fəth və qaniçən bir hökmdar olaraq təqdim edir. Amma quru kəllənin timsalında bu əsərin bir öyüd, nəsihət və ibrətverici poema olduğunu görürük.

Poemanın əvvəlində şair İsgəndərin atası Filip haqqında hamıya məlum olan məlumatı bir daha bizə xatırladır. Yaddaş koduna söykənən şair ibtidai insanın dünyanı dərki prosesindəki erkən baxışlarını əks etdirən inancları, etiqadları, sınaqları, əfsanə və rəvayətləri təfəkküründə qoruyaraq saxladığını, sonradan onları sözə çevirərək oxucuya çatdırır. Şairin gen yaddaşında yer alan folklor nümunələri ona imkan verir ki, yaradıcılığında onlardan istifadə etsin. Dərin gen yaddaşına sahib olan Abay gen kodunun fasiləsiz ötürücülük funksiyasından istifadə edərək gözəl əsərlər yaradıb. Onun yazdığı süjetli poemalar folklor motivlərindən istifadəsi ilə yadda qalır.

Mənbələrdən məlumdur ki, Makedoniyalı İsgəndər miladdan öncə dördüncü yüzillikdə yaşayıb, Musa (s.ə.s.) peyğəmbərlə onun arasında 1200 illik zaman məsafəsi var. Bu müddətdə Xızır (s.ə.s.)

təbii ki, yaşamış və əbədiyyət qazandığından indi də yaşamaqdadır, diridir və o, zaman-zaman İrfan əhlinin gözüne görünüb onlara arif olmağın sirlərini, gizli bilikləri açıqlayıb. Bu, qallüsinasiya və ya ruhi görüş deyil, maddi ünsiyyətdir. İlk türk mütəəvvüf şairi Əhməd Yəsəvi “Divani-Hikmət”ində otuz bir yaşında ikən Xızır əleyhissələmlə görüşlərinə aid bir neçə yerdə işarələr edib. Abay da İsgəndərin dirilik suyu axtarmaq üçün yeraltı dünyaya getməsinə və o suyu içməyin Xızır peyğəmbərə nəsib olması kimi əhvalatları poetik sözün qüdrəti ilə söyləyir. Poemada dünyanı fəth edən “İsgəndər- şahlar şahı, yer üzünün Allahu” kimi adla ətrafada tanınırdı.

*Çaparlar da yaydılar zəfərini cahana,
Sözləri ildırım tək yetişdi hər bir yana.
İsgəndərin tufantək ötüb keçdiyi yerdə,
Biçinlər, biçənlər bulaşdı, batdı qana [2, s.139].*

Əsərdə hadisələrin sonrakı inkişafında müəllif oxucunu İsgəndərlə susuz səhrada görüşdürür. Bu susuzluğa dözə bilməyən əsgərlərlə bərabər, ona arxa, dayaq olan qəhrəmanın atı da ölür. Səhraları dolaşan qəhrəmanın gözüne bir işıq görünür. Xalq təfəkküründə yer alan işıq, şüa motivindən istifadəyə türklərin qədim dastanı olan “Oğuz Kağan” dastanında rast gəlirik. “Qurdun şüa şəklində ana bətninə daxil olması və insan yaradıcı xüsusiyyəti onu qəbilənin demiurqu, yaradıcısı olmasına gətirib çıxarmışdır” [5, s.27]. Totem-insan əlaqələrini göstərən müəllif işıqla yeni həyatın başlanğıcına, yaranmasına işarə edir. Poemada aşıpazın quru balığı suya atması və balığın canlanması yeni həyat motivi ilə bağlıdır. Əsərin bu detalında həm də şairin etnik yaddaş kodunda yer alan Xızır və İsgəndərlə bağlı əfsanənin yazı koduna çevrilməsidir. “Gətir quru balığı, sal çaya, getsin tozu, sanki indi tutulub balıq oldu təptəzə” deyir. Balığın canlanmasını görən şah suyun mənbəyində var-dövlət olduğunu düşünür və onu da ələ keçirmək üçün suyun mənbəyinə doğru hərəkət edir.

*İsgəndər çatdı axar uca, qorxunc bir dağa,
Baxdı mağarasından çıxan şəffaf bulağa.
Mağaranın qapısı qızıldan par-par yanır,
Qapı elə hündürdür, dəyir göydə qurşağa [1, s.140].*

Mağaranın qapısını açmağa çalışan fəth nə qədər güc sərf edərsə qapını açma bilmir. Qapının arxasından dələn səs, İsgəndərə əziyyət çəkməməsi, onsuz da qapını açma bilməyəcəyini deyir. Qeybdən gələn səs ilə İsgəndər arasında dialoq qurulur.

*Səs İsgəndərə “Çox güvənnə ağına, lovğalıq eləmə, şah,
Yer sənə azlıq edir, nə qədər olar tamah?” – deyir [1, s.141].*

Səs onu acgözlükdən, tamahdan, nəfsinə əsir olmaqdan, paxıllıqdan əl çəkməyə, ölkələri viran qoymaqdan, yıqıb talamaqdan uzaq olmağı, “Bu acgözlük səni məhv edəcək”, deyərək ona öyüd-nəsihət verir. Maraqlıdır, tamah hissi bir an olsa belə, böyük İsgəndərə rahatlıq vermir. İsgəndər öz arzusuna yetmək üçün qapının o tərəfinə keçmək istəyir, amma qapını heç bir vaxt açma bilmir. Burada şair qapının timsalında iki dünya arasında əlaqə yaradır. Bu dünyaların sərhəddi qapıdan keçir. Qapının bir üzündə real həyat, o biri tərəfində mücərrədlik, qaranlıq dünya. Bu əlaqələr müstəvisində qəhrəmanı o dünya ilə bu dünya arasında əlaqə bağlarını gündəmə gətirir. “Bir şeye gönül verme, bağlanma və düşmanlıq gibi mənalarla gelen alâka kelimesi, tasavvufta koparılması öngörülen dünya bağı, insanları maddeyə və nefsin arzularına yönələn sebepler” anlamında kullanılmıştır. Bu bağlar teker teker kesilmedikçe ve ya tamamen koparılıp atılmadıkça (kat’-ı alâik) tam mânasıyla Allah’a yönelmek ve vuslata ermek mümkün değildir. Serrâc, alâkayı “kulu bağlayan ve onu meşgul ederek Allah’tan koparan bağlar” diye tarif etmiştir. Vesâit denilen sebepler insanı

Allah'a yaxlaştırdığı halde alâik insanı O'ndan uzaklaştırır. "Dünya alâkaları" adı verilen bağlar makam ve mevki hırsı, mal sevgisi, şəhvet və şöhrət gibi bencil duygu və isteklərdir" [6].

İsgəndər bağlı qapı arxasından durmağı özünə yaraşdırmır, mən şahlar şahıyam, dilənçi tək qapı arxasında durmaq istəmirəm, deyib. Qapının o tərəfindən "çoxlarını qul etdin, yenə doymadı gözün" deyərək, ona bir bağlama atırlar. Bu bağlama gözləri ovulmuş, göz çuxurları boş qalmış bir quru kəllə idi. Bunu gören şah təcəccüblənərək "şah sümük istəsəydi məzarlıqdan yığardı", deyir. Böyük fəth bu boş kəllə çanağına baxır, baxır, amma ondakı mənəni anlaya bilmir. Odur ki, müəllimi Aristoteldən bu quru kəllənin mənasını ona izah etməsini xahiş edir. Buna razı olan vəzir cavabında "bu sadə sümük deyil, sümüklərin şahıdır," deyərək ona cavab verir. Aristotelin məsləhəti ilə bir tərəzi gətirirlər. Tərəzinin bir gözünə kəlləni, digər gözünü isə qızıl tökürlər. Bunu gören İsgəndər təcəccüblənərək "sümük ağırlığında sərvətim yoxdur mənəmi? – deyir.

*Qızıl qoyulan gözə şah əmr etdi: - Yenə tök!
Yenə qızıl tökdülər, yenə də çəkdi sümük.
Qızılı artırdılar. Sümüyün qarşısında,
Tük tək yüngül göründü qızıldan yaranan yük [1, s.142].*

İsgəndər sümüyün bu qədər ağır gəlməsi sirrini məəttəl qalır. Bu möcüzədə hansı sarrin gizləndiyini bilmək istəyir. Fəthin köməyinə yenə filosof gəlir, o əmr edir ki, kəllənin gözünə bir ovuc torpaq töksünlər.

*Sümük göz çanağıdır, bir ovuc torpaq tutur,
Mənası aydan arı, sudan da lap durudur.
Yer üzündə tapılmaz elə qiymətli sərvət
Açgözləri doydura. Ancaq torpaq doydurur [1, s.143].*

Bu haqda Rasim Əliyev yazır: " Bu noktada 'Kuru Kelle', 'Ağ Atlı Oğlan' gibi 'kesik baş' ile de konuyu bağlantılıyor ki, bize göre bağlantıları olmakla beraber, bu konu çok daha farklıdır. Ağ Atlı Oğlan nağılını konumuzun dışında tutarak, Kesik Baş'ın Kuru Kelle ile tam örtüşmediği söylene bilir" [7, s.81].

Şair sözlərinə davam edərək tamahkar insanlar üçün var-dövlət həmişə azlıq edir, öləndən sonra onlar üçün ən əziz, qiymətli nemət torpaq olur. Bu məqamda onlar üçün almazın, yaqutun, heç bir əhəmiyyəti olmaz. Böyük İsgəndərin müəllimi ona qəzəblənməməyi, o qızıl qapıları heç kimin açma biləməyəcəyini deyir. Bu sözləri deyəndən sonra İsgəndərin qərbə doğru səyahəti başlayır. Bir az ordusu ilə gedən fəth gözdən itir. Şair nağılının burada bitdiyini deyir. Aqıl olan insanlara bu ibrətamiz nağıldan ibrət götürməyi məsləhət görür. Şair sonda insanlara

*Bitdi burda bu nağıl, bitdi burda hekayət,
Arif olan götürər burdan öyüd, nəsihət:
Sən ey şöhrətə uyan, canfəşanlıq eləmə,
Tamahkar öz gözünü döydura bilməz, əlbət [1, s.143].*

Şairin ikinci poeması "Məsud" adlanır. Abayın "Məsud" poemasında əxlaqi-didaktik görüşlər fonunda ağıl, tale və nəfs problemlərinə orijinal baxışlar əksini tapıb. Poemanı Məhəmməd peyğəmbərin adı ilə başlayan şair əhvalatın xəlifə Harun Rəşid zamanında Bağdadda baş verdiyini göstərir. Poemanın qəhrəmanı olan Məsud uzaq səfərdən evinə dönmə zamanı bir cavanın ağsaçlı qocanı qarət etdiyini görür. Oğru ilə vuruşda gənc oğlan ağır yaralanır, canı isə aradan çıxır. "Məsud zədə almışdı, qocq isə xətersiz". Oğlanın ağır yaralandığını gören qoca təşviş keçirməyə başlayır.

*Ey qəhrəman, sən məni borclu etdin özünə!
Bu ağır yük altından qaçmaq yaraşmaz mənə.*

*Həyatımın, varımın xilaskarı sən oldun,
Əməlimlə xoşbəxtlik gülsün gərək üzünə [1, s.145].*

Xilaskarına minnətdar olan qoca bu hadisədən sonra özünün bir səyyah olduğunu, heç bir var dövlətə sahib olmadığını deyir. Onun belə narahatlığını görən oğlan qocaya ürək-dirək verərək “özünü borclu bilib çəkmə qəm” deyir. Məsud qocaya hər bir vicdanlı adamın məni kimi hərəkət edəcəyini bir daha ona anladır. “Sən yardıma səslədin, mən də gəldim, borcumdur”, - deyir. “Yenə də çağırısan canla-başla gələrəm”, – deyir.

Oğlanın səmimi bir insan olduğunu görən Qoca sabah onu naməlum bir məkanda görüşə dəvət edir. Vaxt-vədə yetişir, qoca oğlanı qədim bir sərdabəyə gətirir. Bu sərdabədə bir ağac bitir.

*Hər yan səhra, ortada boy atırdır bu ağac,
Üç meyvəsi var onun, hər birisi nadir tac:
Ağ, qırmızı sarıdır – qartək, qantək, bal kimi.
“Seç hansını istəsən, qoymaz səni naəlac.*

*Ağı yesən – ağıldır hakim olar qüdrətin,
Əgər yesən sarını – aşıb daşar dövlətin.
Qırmızını yeyərsən – sevər səni qadınlar,
Qəlblərində yurd salar məhəbbətin, həsrətin” [1, s.146].*

O, insan idrakını, şəxsiyyəti cəmiyyətin əsası hesab edir. Ağlısızların hakimiyyətini cəmiyyət üçün faciə kimi qiymətləndirir. Məsud ora gəlir və qoca kişi sərdabənin həyatında ağ, sarı və qırmızı meyvəsi olan ağacı ona göstərir. Sonra ona istədiyi rəngdə olan bir meyvə seçməsinə bildirir. Ağ ağıl, sarı var-dövlət, qırmızı meyvə isə qadınmənasında olur. Poemada üç əsas prinsip – qüdrət, dövlət və məhəbbətin hansının cəmiyyət üçün vacibliyi məsələsinə toxunub. Burada ağılın təntənəsinin vacibliyi, insan xoşbəxtliyinin əsasında ağılın dayanması və s. məsələlərdən bəhs olunur.

Nəticə / Conclusion

Abay Kunanbayevin yaradıcılığı özünəməxsusluğu və ibrətamizliyi ilə gələcək nəsillər üçün bir öyüd-nəsihət nümunəsi olmuşdur. Bu əsərlər indi də öz aktuallığını itirməmiş, özündən sonra yeni-yeni şair və yazıçı nəslinin meydana gəlməsinə yol açmışdır.

Böyük türk coğrafiyasının tarixən işğallara məruz qalması onların özünümüdafiə, milli kimliyini təsdiq ideologiyalarının dirçəlməsi ilə nəticələnmişdir. Həqiqətə, tarixə söykənərək özünümüdafiə ideologiyasının dirçəlməsi və türkün tarixi şəxsiyyətlərini obrazlaşdırmaqla, milli kimliyə dönüş Azərbaycan və özbək ədəbiyyatında, xüsusilə şeirində tarixi həqiqətlərin bədii əksini yaratdı.

Ədəbiyyat / References

1. Abay. Tərtib edən Fatima Dursunova. Ön sözün müəllifi Pənah Xəlilov. Bakı: Mütərcim, 2017.
2. Abay. Şeirlər və poemalar. Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1970.
3. Elman Quliyev. Türk xalqları ədəbiyyatı. Bakı: Elm və təhsil, 2017.
4. Firuzə Ağayeva. Abay: şəxsiyyəti və ədəbi irsi. Bakı: Elm, 2010.
5. Ramil Əliyev. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı. Bakı, 2014.
6. [https // islamansiklopedisi.org.tr/alaka](https://islamansiklopedisi.org.tr/alaka)
7. [https // millifolklor.com](https://millifolklor.com). Remil Aliyev: mif ve folklor genezisi ve poetikasi

Сказочные сюжеты в поэмах Абая Кунанбаева

Хураман Гумматова

Доктор философии по филологии

Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА . Азербайджан.

E-mail: hummatovax@mail.ru

Резюме. Одним из великих литературных деятелей казахского народа XIX века был Абай Кунанбаев. Мастер, который создал цивилизацию в жизни людей, пытался отодвинуть их от ауловой культуры, внес просвещение в аульную жизнь и боролся ради этой цели всю свою жизнь. Абай изобразил события из общественной жизни своего народа и увидел прогресс нации в науке и образовании.

Поэт изображающий источники творчества, уделял большое внимание мышлению людей. Если одна полярность этого источника была связана с национальной памятью казахского народа, то другая полярность возникла в восточной литературе.

Поэт, который ссылаясь на код памяти, отразил веру, религию, жизнь, легенды и истории, а затем перевел их в слова для привлечения внимания своих читателей. Фольклорные образцы, которые были прикреплены к генетической памяти поэта, позволили ему использовать их в своем творчестве. Абай, владея великой генетической памятью, создал фундаментальные произведения, используя безостановочную передаточную функцию. Достижимость тем стихов остаётся в памяти с фольклорными мотивами.

Ключевые слова: Абай Кунанбаев, казахская литература, генетическая память, фольклорные сюжеты, стихи